

СУЧАСНІ СТУДЕНТИ У ПОШУКАХ РОБОТИ: ЧОМУ І ЯК ЇЇ ЗНАХОДЯТЬ

Соколова Ганна Борисівна – асистент кафедри «Економіка підприємств» Технологічний інститут Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк)

У статті розглянуті результати соціологічного дослідження феномену працюючого студента (на прикладі студентської молоді Луганського регіону). Представлений теоретичний та емпіричний аналіз економічної активності студентської молоді. Визначена мотивація додаткової зайнятості як працюючих студентів, так і тих, хто поки що не працює, але прагне цього. Акцентується увага на можливих шляхах пошуку студентською молоддю місць додаткової зайнятості, а також на її впливі на інтенсивність навчальних практик студентів, зокрема на їхню академічну успішність. Аналізується, в яких саме сферах працюють студенти та чи співпадає їхня робота з профілем навчання у ВНЗ. Відзначається, що актуалізація економічної суб'єктності сучасних українських студентів ускладнюється не тільки через фінансово-економічну кризу в нашій країні, але й через позицію роботодавців та деякі особистісні характеристики майбутніх фахівців.

Ключові слова: студент, працюючий студент, економічна активність, економічна суб'єктність, зайнятість, ринок праці.

В статье рассмотрены результаты социологического исследования феномена работающего студента (на примере студенческой молодежи Луганского региона). Представлен теоретический и эмпирический анализ экономической активности студенческой молодежи. Определена мотивация дополнительной занятости как работающих студентов, так и тех, кто пока еще не работает, но стремится к этому. Акцентируется внимание на возможных путях поиска студенческой молодежью мест дополнительной занятости, а также на её влиянии на интенсивность учебных практик студентов, в частности на их академическую успеваемость. Анализируется, в каких именно сферах работают студенты и совпадает ли их работа с профилем обучения в вузе. Подчеркивается, что актуализация экономической субъектности современных украинских студентов осложняется не только из-за финансово-экономического кризиса в нашей стране, но и из-за позиции работодателей и некоторых личностных характеристик будущих специалистов.

Ключевые слова: студент, работающий студент, экономическая активность, экономическая субъектность, занятость, рынок труда.

In the article the results of sociological research of the phenomenon of working student (on the example of student young people of the Lugansk region) are considered. The theoretical and empiric analysis of economic activity of student young people is presented. Motivation of additional employment of both workings students is certain and those, whoever works so far, but wants it. Attention is accented on the possible ways of search by the student young people of places of additional employment, and also on its influence on intensity of educational practices of students, in particular on their academic progress. It is analysed, in which one spheres students work but whether their work coincides with the type of studies in higher educational establishment. It is marked, that actualization of economic subjective of the modern Ukrainian students is complicated not only through a financial-economic crisis in our country but also through position of employers and some personalities descriptions of future specialists.

Keywords: student, «working student», economic activity, economic subjective, employment, labour-market.

Питання економічного становища і матеріального забезпечення студентів завжди були надзвичайно гострими, за сучасних умов вони набувають особливої значущості. Зниження рівня життя значної частини населення України, розвиток форм платного навчання, малий розмір стипендій примушують студентів до пошуку допоміжних заробітків. З огляду на це набуває особливої актуальності дослідження феномену працюючого студента.

Студентська молодь викликає до себе пильну увагу дослідників, у тому числі та перш за все соціологів. Це пов'язано з багатьма причинами, проте насамперед з тим, що студентство є однією з

рушійних сил демократичних перетворень; це резерв формування середніх прошарків суспільства, його інтелектуальної еліти; це соціальна група, ціннісні преференції якої у недалекому майбутньому домінуватимуть у нашому соціумі.

З огляду на це, а також на близькість студентства до його дослідників (згадаємо, що більшість соціологів, наразі вітчизняних, преподают у вишах), студентська молодь є однією з найбільш досліджуваних соціальних груп.

Так, соціально-демографічний портрет сучасного студента складений завдяки роботам В. І. Астахової, Н. В. Паніної, Л. Я. Рубіної, М. М. Руткевича, Л. Г. Сокурянської. Динамічні характеристики студентської свідомості і поведінки представлені в публікаціях таких науковців, як В. І. Добреньков, В. З. Журавський, А. І. Кравченко, Б. Г. Нагорний, Л. Г. Сокурянська, Н. Д. Сорокіна та ін. Досить успішні спроби виділити сутнісні характеристики студентства через аналіз форм його діяльності зроблені в роботах В. Б. Евтуха, О. Д. Куценко, К. Г. Михайльової, О. С. Овакімян та інших дослідників.

У контексті обраної нами дослідницької проблеми особливого значення набуває аналіз соціальної суб'єктності студентської молоді, найбільш повно здійснений у монографії Л. Г. Сокурянської «Студентство на шляху до іншого суспільства: ціннісний дискурс переходу» [1]. Під соціальною суб'єктністю вона розуміє «соціокультурний феномен, суттєва якість суб'єкта (індивіда, групи), яка передусім виявляється в його ціннісних орієнтаціях, стратегічному життєвому виборі, цілеспрямованій активності» [1, с.155]. Говорячи про такий різновид соціальної суб'єктності, як економічна суб'єктність, майбутніх фахівців, дослідниця перш за все має на увазі феномен працюючого студента. При цьому вона підкреслює що саме цей феномен свідчить про те, що соціальна суб'єктність студентства виявляється не тільки на рівні його диспозицій, а й в актуалізованій формі [1]. На думку Л. Г. Сокурянської, трансформація ціннісної свідомості студентства у бік її «модернізації» та «постмодернізації», зокрема прагнення до самореалізації, зумовлює розвиток соціальної суб'єктності майбутніх фахівців, в тому числі в економічній сфері.

В роботах російської дослідниці Ю. Зубок представлений дещо інший аспект проблеми соціальної суб'єктності молоді. Вона говорить про її соціальне виключення. Більш розгорнений і системно цей підхід реалізований у колективній монографії В. Чупрова, Ю. Зубок і К. Уільямса, де аналізуються особливості соціального портрету молодих когорт Росії і Заходу, а також обґрунтовується ідея конфлікту молоді і суспільства в умовах соціальної невизначеності. Доводячи, що сьогодні молодь перетворюється із специфічної соціально-демографічної у просто демографічну групу, автори проблематизують її можливість виступати суб'єктом соціальних процесів. У роботах зазначених авторів здійснена найбільш повна теоретична і емпірична розробка ризикологічного підходу до дослідження молоді, розроблена концепція ризику як чинника її соціального розвитку [3, с.6].

Значимо, що у своєму дослідженні феномену працюючого студента ми перш за все спираємось на концепцію соціальної суб'єктності Л. Г. Сокурянської. При цьому ми також виходимо із того, що загальною соціальною ознакою економічних відносин, як зауважує В. Є. Пилипенко є суб'єктність. Останнє означає, що економічні відносини мають свого носія, котрий їх створює, реалізує, підтримує, регулює. Цей носій ще й психологічно забарвлює економічні відносини, опосередковуючи їх суб'єктивним елементом: мотивацією, метою, почуттями, емоціями, оцінками тощо. Такі відносини обов'язково оцінюються суб'єктом із певної позиції в системі певних цінностей - вигоди, доходу, соціальної справедливості, рівності [4, с. 37].

Останнім часом все більше дослідників схиляються до визначення загальної тенденції зростання ролі суб'єктності в соціально-психологічних процесах, зокрема і в аналізі соціалізації, наголошуючи на тому, що в дослідженні економічної соціалізації особистості потрібно враховувати, що особистість або група є індивідуальним або груповим суб'єктом - активним, самостійним, відповідальним, здатним до саморегуляції і рефлексії; розглядати суб'єкт як такий, що динамічно розвивається, має уявлення про власні можливості й потенціали, основні етапи свого життя, а також про цілі й потреби на кожному етапі життєдіяльності; а також брати до уваги ціннісно-змістовні складові активності суб'єкта. Усе перелічене вище і є характеристикою суб'єктності особистості, в тому числі економічної.

В існуючих сьогодні визначеннях економічної суб'єктності (наразі проаналізованих нами) наголос робиться на виборі особистістю власного економічного шляху розвитку на основі її ставлення до економічного світу, власної системи поглядів, цінностей, здібностей, очікувань. Своє емпіричне дослідження обраної проблеми ми базуємо на зазначених вище теоретичних положеннях.

Звернувшись до аналізу феномену працюючого студента, ми виходили з того, що відносна поширеність вторинної зайнятості студентів означає, що сучасний ринок праці формує попит на, так би мовити, робітника проміжного рівня кваліфікації. Попит і пропозиція на працю студентів співпадають ще і в тому сенсі, що і ринок праці, і студентство зацікавлено у тимчасовій зайнятості. Таким чином, можна

припустити, що студентська молодь повною мірою відповідає вимогам сучасного українського ринку праці. Щоб одержати емпіричне підтвердження нашим гіпотетичним припущенням, ми здійснили соціологічне дослідження вторинної зайнятості студентів Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля і його структурних підрозділів у таких містах Луганської області, як Луганськ, Северодонецьк та Рубіжне. Вибір цих міст зумовлений тим, що вони, по-перше, представляють різні територіально-економічні райони, по-друге, суттєво відрізняються кількістю населення (Луганськ – це обласний центр, кількість населення якого складає більше 427 тис. чол.; у Северодонецьку мешкає більше 109 тис. чол.; у Рубіжному – близько 61 тис. чол.). Застосувавши просту районовану вибірку, в ході дослідження ми опитали 315 студентів зазначених вище ВНЗ, серед них: 68,5% дівчат, 31,5% чоловіків; 57,2% навчаються за бюджетом, 42,8% - за контрактом.

Опитування проводилось серед студентів 4 курсу, статус яких характеризується одночасно проміжністю і завершеністю навчання. Закінчення чотирьох курсів сьогодні означає завершення першого циклу вищої освіти; за багатьма спеціальностями випускники чотирьох курсів отримують диплом бакалавра. Проте лише невелика кількість випускників вишів виходять на ринок праці із ступенем бакалавра, більшість продовжують навчання для отримання диплома спеціаліста або магістра. Виходячи з цього, ми вважаємо, що саме на четвертому курсі доцільно обговорити зі студентами питання про їхню додаткову зайнятість, її мотивацію, вплив на навчання, професійну підготовку тощо.

Мета даної статті – аналіз мотивації додаткової зайнятості працюючих та непрацюючих студентів українських вишів (на прикладі Луганського регіону).

Розробляючи програму свого дослідження, ми виходили з того, що праця у вільний час не може не впливати на академічну успішність, бо це викликає перерозподіл часового бюджету студента в бік скорочення часу на відвідування занять та підготовку до них. Можна припустити, що студент буде шукати час для додаткової зайнятості за рахунок скорочення часу на дозвілля і розваги, а також за рахунок інтенсифікації своєї навчальної діяльності. Але так відбувається не завжди, і вплив вторинної зайнятості студентів на якість освіти потребує спеціального вивчення.

Очевидним також є той факт, що у більшості випадків додаткова робота ніяк не пов'язана з отримуваною студентами спеціальністю, що не сприяє процесу професіоналізації майбутніх фахівців. Водночас ми припустили, що робота студентів, які навчаються на старших курсах, частіше, ніж на молодших курсах, набуває кваліфікований характер, бо в цей період встановлюється більш тісний зв'язок між зайнятістю і спеціальністю, що набувається. Окрім того, робота, яку знаходить студент, може стати місцем його працевлаштування після закінчення ВНЗ.

Місце і характер праці, її регулярність можуть по-різному впливати на академічну успішність та навчання в цілому, що вимагає від студента перерозподіляти і інтенсифікувати його навантаження. Крім цього, характер майбутньої професії надає різні можливості для допоміжних заробітків студентів, визначає особливості їхньої поведінки на вторинному ринку праці.

На ставлення студентів до вторинної зайнятості можуть суттєво впливати їхні соціально-демографічні характеристики, соціальне походження і стан економічного добробуту батьків, сімейне положення, наявність дітей, життєві умови тощо.

Зосереджуючись саме на цих програмних положеннях, ми й звернулись до вивчення такого феномену, як працюючий студент. При цьому основну увагу ми акцентували на визначенні мотивів вторинної зайнятості студентів, її професійної структури, зв'язку між профілем навчання та сферою праці; її впливи на академічну успішність студентів і якість підготовки спеціалістів; на тенденціях розвитку досліджуваного феномену.

Аналіз даних, отриманих у ході дослідження, засвідчив, що серед наших респондентів на час опитування мали додаткову зайнятість 27,5%. Серед тих, хто сьогодні підробляє, 21,8% не працювали до вступу до ВНЗ, 34% працювали, зокрема, коли навчались у коледжі, технікумі. Серед непрацюючих студентів ніколи не працювали 78,2%.

Цікавою виявилась інформація щодо динаміки економічної активності студентів по курсах навчання. Так, на 1 курсі серед тих, хто сьогодні, навчаючись на 4-му курсі, має додаткову зайнятість, працювали 61%, на 2 курсі – 67,5%, на 3 курсі – 84,4%. Отже, можна говорити про зростання (від курсу до курсу) групи студентів, які мають вторинну зайнятість на 4-му курсі. Серед непрацюючих на момент опитування студентів спостерігається зворотня тенденція – зниження кількості працюючих: на 1 курсі – 38,5%, на 2 курсі – 32,5%, на 3 курсі – 15,6%.

Що ж спонукає сьогоднішніх студентів шукати додаткову роботу? Відповіді на це питання представлені у таблиці 1.

Таблиця 1.